

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ І РІВНІСТЬ ЧОЛОВІКА І ЖІНКИ: ПРАВОВИЙ ДИСКУРС

GENDER EQUALITY AND EQUALITY OF A MAN AND A WOMAN: LAW DISCOURSE

Кучук А.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри теорії та історії держави і права

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У статті розглядається питання розмежування принципу правової рівності незалежно від статі та гендерної рівності. Акцентується увага на необхідності врахування того, що рух за зрівняння у правах чоловіка і жінки (феміністичний рух) виник значно раніше за рух щодо гендерної рівності. Поява терміна «гендер» зумовлена не лише усвідомленням суспільством біологічних характеристик чоловічості та жіночості, але й появою ЛГБТ-товариства.

Ключові слова: гендер, гендерна рівність, рівність у правах, транссексуальність, фемінізм.

В статье рассматривается вопрос разграничения принципа правового равенства независимо от пола и гендерного равенства. Акцентируется внимание на необходимости учета того, что движение за уравнивание в правах мужчины и женщины (феминистическое движение) возникло значительно раньше движения относительно гендерного равенства. Появление термина «гендер» связано не только с осознанием обществом биологических характеристик мужественности и женственности, но и с появлением ЛГБТ-общества.

Ключевые слова: гендер, гендерное равенство, равенство в правах, транссексуальность, феминизм.

The article deals with the issue of differentiation of the principle of law equality in despite of the sex and gender equality. Attention is focused on the necessity to take into account of that that the movement for the equality in rights of men and women (feminist movement) has started long before the movement as to gender equality. Emergence of the term "gender" is stipulated by understanding not only biological features of a man and a woman, emergence of LGBT communities.

Key words: gender, gender equality, equality in rights, transsexuality, feminism.

Постановка проблеми. Протягом останніх двадцяти років в Україні значно зростає актуальність питання гендерної рівності, відповідно, збільшилася кількість наукових праць за цією тематикою: дисертаційні дослідження, наукові статті тощо. Слід відзначити, що для західної, зокрема європейської, цивілізації проблематика гендеру уже не є новою як у науковому, так і правозастосовному аспектах (так, Європейським судом з прав людини вироблено підхід до розв'язання юридичних конфліктів за вказаною проблематикою).

Між тим питання гендеру є досить важливим, оскільки дає змогу виявити рівень толерантності у суспільстві (у зв'язку з цим не можемо не згадати слова вітчизняного правника про те, що саме гендерна рівність – як і цінність життя людини, переривання вагітності – є тією категорією, щодо якої існує різне її сприйняття у кожній цивілізації [1, с. 251]. Для українського ж народу це питання є вкрай «болочим». «Для українського суспільства, не дивлячись на сприйняття ідеї рівності усіх людей у правах незалежно від «раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками», коли мова заходить про мирні зібрання сексуальних меншин одразу наведений конституційний припис відходить на другий план» [1, с. 251]. «Єдине, на що звернули увагу і заступник міністра, і наші колеги, які виступали переді мною, це позиція Всеукраїнської ради церков, де йдеться про запровадження через ці закони якраз категорії гендеру і сексуальної орієнтації. Це неприйнятно в нашому суспільстві. І ми чули під стенограму, що вони будуть вилучені на друге читання. В такій редакції, я думаю, ми можемо підтримати і цей закон, і наступний, і конвенцію. І я дуже сподіваюся, що всі ми будемо пильно стежити, щоб на другому читанні вони не були ніяким чином там представлені» [2], – зазначив Ю. Мірошніченко під час обговорення у Верховній Раді України проекту Закону про запобігання та протидію домашньому насильству (зауважимо, що відбувалося це не на початку 90-х років ХХ ст., а 17 листопада 2016 року). Отже, виникає певна юридична колізія між європейськими стандартами (стандартами Ради Європи) і українськими, що не може не позначитися на процесах входження України у європейський простір.

Таким чином, питання гендеру і гендерної рівності є вкрай актуальним для українського суспільства.

Стан опрацювання. Питання гендеру, як було зазначено вище, є предметом численних наукових досліджень вітчизняних вчених не лише у сфері права, але й в галузях державного управління, соціології, філософії тощо. Серед авторів, які розглядали окреслену тематику, слід виокремити таких, як О. Вілкова (моделі гендерної політики), Л. Воронько (питання гендерної політики у державній службі), В. Гошовська (гендерна політика в парламентській діяльності), Н. Грицяк (формування гендерної політики в Україні), Л. Збаржевська (гендерна рівність у сфері праці), К. Левченко (гендерна політика), Н. Максименко (становлення гендерної рівності та окремі аспекти дотримання), Т. Марценюк (гендерна рівність і недискримінація), Т. Мельник (творення суспільства гендерної рівності), В. Соколов (тенденції гендерної політики), Т. Фулей (гендерна рівність під час здійснення правосуддя).

Окремо слід згадати докторські дисертації «Правове становище жінки в аспекті гендерної рівності: загальнотеоретичний аналіз» (2008 рік) Олени Ростиславівни Дашковської та «Теоретико-методологічні засади формування й реалізації державної гендерної політики в Україні» (2005 рік) Наталії Вітіславни Грицяк, а також кандидатські дисертації «Гендерна рівність у праві України» (2002 рік) Олександри Миколаївни Рудневої, «Міжнародні стандарти рівноправ'я та захисту прав жінок та практика України» (2007 рік) Катерини Іванівни Чижмарь.

Не можна не згадати і працю «Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України» (2016 рік), в якій викладено результати загальнонаціонального соціологічного дослідження Центру Разумкова, стислий словник головних гендерних термінів, а також статті вітчизняних експертів.

Однак слід сказати, що аналіз цих та інших праць дає змогу зробити висновок про те, що більшість дослідників фактично ототожнює гендерну рівність та рівність чоловіка і жінки у правах, що не зовсім відповідає дійсності. Так, назва наукової праці містить термін «гендер», а зміст роботи стосується елементарного зрівняння у правах людей за статтю.

Метою статті є акцентування уваги на окремих аспектах гендерної рівності, що складають частину європейської парадигми епістемології окресленої проблематики.

Виклад основного матеріалу. Як ми зазначили, у значній кількості робіт, які автори віднесли до гендерної тематики, йдеться про фактичну нереалізованість принципу правової рівності людей за ознакою статі, наводяться непоодинокі приклади обмеження (порівняно з чоловіками) можливостей жінок, наводяться статистичні дані щодо співвідношення чоловіків і жінок в органах державної влади (найчастіше вказується орган законодавчої влади, а саме Верховна Рада України), пропонується введення різних квот (хоча всім зрозуміло, що кількість і якість, зокрема фаховість, є речами, що не завжди сумісні, незважаючи на загальне визнання принципу діалектики переходу кількості в якість; не вдаючись у дискусію щодо цього, лише зазначимо, що у цьому випадку краще говорити не про кількість чоловіків і жінок, а про квоти для осіб, наприклад, з юридичною чи економічною освітою, причому одночасно із наявністю знань у сфері політології, управління тощо).

Однак загальною вадою таких робіт, на нашу думку, є ототожнення понять «гендер» і «стать». Хоча знову ж таки частина зазначених науковців вказує на необхідність їх розмежування. «Gender» і «sex» дійсно різні за змістом, особливо чітко це проявилось з другої половини ХХ ст. (особливо у європейській культурі). Не вдаючись в історичні екскурси, наголосимо на тому, що рух за зрівняння жінок у правах з чоловіками виник досить давно: «Фемінізм має давню історію – принаймні з 2-ї пол. ХІХ ст. Саме в той час було визнано існування «жіночого питання» і в Україні. Жінки-феміністки взяли за просвітницьку роботу, соціальну діяльність, почали ставити питання про рівність прав жінок із чоловіками», – зазначає І. Ворчакова [3].

О. Гриценко-Веселовська відзначає, що «сутність жіночого руху полягала в боротьбі жінок за зрівняння прав з чоловіками в економічній, політичній, культурній сферах життя, а також їх участі у загальнополітичному процесі. Цей рух також нерідко називали феміністським (від лат. «femina» – «жінка»), а в англо-саксонських країнах – суфражистським рухом (від англ. «suffrage» – «виборче право»), а жінок, що боролися за право голосу, – суфражистками» [4, с. 477].

Таким чином, рух жінок за зрівняння у правах з чоловіками виникає раніше за рух, метою якого є гендерна рівність (адже і сам термін «гендер» виникає пізніше). Досить чітко на зміст цього терміна вказує Л. Воронько: «Термін «гендер» виник у Великій Британії і в перекладі з англійської означає «рід». Спочатку це слово використовувалося для позначення граматичного роду (чоловічого, жіночого, середнього). У новому сенсі поняття «гендер» застосував у 1968 році американський психолог Р. Столер з метою розрізнення «маскуліності» і «фемінності» як соціокультурних характеристик чоловічого і жіночого. Проте існує думка, що термін «гендер» запозичив з граматики та вперше ввів у науковий обіг видатний сексопатолог Дж. Мані, якому під час вивчення гермафродитизму і транссексуалізму необхідно було розрізняти загальностатеві властивості» [5].

Необхідність введення нового терміна (який спочатку позначав не лише чоловічий і жіночий роди, але й середній рід) зумовлено усвідомленням суспільством наявності іншості. Дуже чітко це відзначено у праці «Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експертів аналітичних центрів»: «Гендерні студії охоплюють такі наукові напрями:

1) жіночі студії («women's studies») – вивчення жінок та їх досвіду;

2) феміністичні студії («feminist studies») – відрізняються від жіночих студій тим, що вивчають, передусім, владні відносини, патріархат, андроцентризм;

3) чоловічі студії («men's studies») – вивчення нерівностей та ієрархій, владних відносин серед чоловіків, досвіду і ролі чоловіків у суспільстві;

4) студії про геїв і лесбійок («gay and lesbian studies») – вивчення досвіду і життя геїв і лесбійок;

5) квір студії («queer studies») – більш критичні, ніж попередні; охоплюють ширший об'єкт дослідження (категорії людей, які не вписуються у традиційну норму «жіноче – чоловіче»), критикують гетеронормативність» [6, с. 9].

Визнання суспільством людини як цінності, права людини на вільний розвиток своєї особистості, боротьба за свої права учасників ЛГБТ-співтовариств, особливо транссексуалів, відмова від помилкового визнання медиками як хвороби гомосексуалізму спричинили необхідність переосмислення маскуліності та фемінності, усвідомлення того, що жінка чи чоловік – це не лише біологічна характеристика, але й соціальна. Саме тому на часі і стало використовуватися поняття «гендер» яким саме і позначається не лише стать (чоловік чи жінка), але й соціальний конструкт чоловіка та жінки. Тому є значна відмінність між рівністю у правах за ознакою статі (відповідно, йдеться про феміністський рух) і гендерною рівністю (рівністю соціальних конструктів чоловіка і жінки).

Особливо чітко відмінність між фемінізмом і гендером виявляється під час аналізування явища транссексуальності. «Транссексуальність – термін, що позначає ідентифікацію особистості із гендером, який відрізняється від її біологічної статі. Його визначальною ознакою є бачення себе особою протилежної статі та бажання змінити свою біологічну стать на протилежну. <...> Транссексуали страждають від глибокої незадоволеності власною гендерною ідентичністю (гендерна дисфорія), відчувають сильну відразу до свого тіла» [7].

Щодо цього Європейський суд з прав людини ще у 1992 році зазначив: «Правові ситуації, що складаються, можуть виявитися досить складними. Виникає низка проблем, серед яких слід назвати такі: визначення транссексуальності, згода та інші умови, які належить виконати до операції; умови, за яких може бути дозволена зміна статі; правові наслідки хірургічного втручання, здатність жити в новому сексуальному образі; міжнародні аспекти (місце проведення операції); правові наслідки зміни статі, що мають зворотню силу (внесення змін до актів цивільного стану); можливість вибрати інше ім'я; конфіденційність документів і відомостей про зміну статі; наслідки в родинному аспекті (право одружуватися, доля наявного брака, походження дітей) тощо» [8].

У справі «І. проти Сполученого Королівства» Європейський суд з прав людини дещо відійшов від попередньої практики (зокрема, від положень, викладених у справах «Rees проти Сполученого Королівства» і «Cossey проти Сполученого Королівства», зазначаючи, що «стрес і відчуження, які стали результатом невідповідності між становищем у суспільстві після перенесеної транссексуальною операції і статусом, визначеним нормами права, які не дають змогу визнати факт зміни статі, не можуть, на думку Суду, розглядатися як незначна незручність, викликана дотриманням формальностей. У цій ситуації вступають у конфлікт соціальна реальність і норми права, що ставить транссексуала в ненормальне становище, в якому він або вона може переживати почуття уразливості, приниження і тривоги» [9]. У цьому ж рішенні наводяться положення з доповіді робочої комісії про становище транссексуалів у Сполученому Королівстві з особливим акцентом на їх статусі в межах внутрішнього законодавства і змін, які можна було б внести, зокрема, такі: «5.1. Транссексуали справляються зі своїм становищем різними шляхами. Деякі з них перебувають в протилежній статі, обходячись без лікування з метою отримання нових фізичних властивостей. Інші ж приймають гормони, щоб виробити вторинні властивості вибраної ними статі. Незначна їх частина має намір пройти хірургічні процедури, щоб їх тіло було в змозі нагадувати,

наскільки це можливо, тіло, характерне для набутої ними статі. <...> Багато хто з них повертається до своєї біологічної статі, а деякі впродовж життя перебувають попеременно то в одній, то в іншій статі. Таким чином, дивлячись в майбутнє, слід взяти до уваги потреби цих людей на різних етапах змін, що відбуваються з ними» [9].

Висновки. Таким чином, поява терміна «гендер» зумовлена усвідомленням суспільством не лише біоло-

гічних характеристик чоловічності та жіночності, але й психологічних, а також сексуальною орієнтацією, появою ЛГБТ-товариства. Тому рівність людей незалежно від статі та гендерна рівність – це різні за змістом (а відповідно, і обсягом) принципи. Отже, досліджуючи гендерну рівність, не можна все зводити до біологічної статі (чоловік, жінка), обмежуючись принципом правової рівності людей незалежно від статі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кучук А. Теоретичні основи правового поліцентризму: [монограф.] / А. Кучук. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. – 312 с.
2. Електронний протокол засідання Верховної Ради України від 17 листопада 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_el_h2?data=17112016&nom_s=5.
3. Ворчакова І. Фемінізм як ідеологія жіночих рухів / І. Ворчакова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/pidruchniku/21/29.pdf>.
4. Гриценко-Веселовська О. Суфражизм як шлях забезпечення гендерної рівності у сфері виборчих прав / О. Гриценко-Веселовська // Актуальні проблеми політики. – 2014. – Вип. 51. – С. 477–484.
5. Воронько Л. Гендерна політика в системі державної служби: поняття і сутність / Л. Воронько [Електронний ресурс]. – Режим доступу: academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12VLOSPPS.pdf.
6. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів / Т. Марценюк. – К., 2014. – 65 с.
7. Транссексуальність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Транссексуальність>.
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Б. проти Франції» від 25 березня 1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.ru/documents/doc/2461455/2461455.htm>.
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «І. проти Сполученого Королівства» від 11 липня 2002 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lawmix.ru/abrolaw/7005?page=4>.

УДК 340.5/321.7

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ ТУРЕЧЧИНИ

GENERAL THEORETICAL CHARACTERISTIC OF THE TURKISH POLITICAL REGIME

Мамедова А.Е.,

*аспірант кафедри конституційного права та правосуддя
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

Статтю присвячено теоретичному аналізу сучасного стану політичного режиму Турецької Республіки. Незважаючи на закріплення в її Конституції широкого кола прав і свобод громадян, демократичних фундаментальних принципів, приєднання держави до безлічі міжнародно-правових актів, ситуація з методами та засобами здійснення влади залишається напруженою, викликає критику міжнародних інститутів. А збільшення проблем із правами людини, політичної опозиції, засобів масової інформації в Туреччині, нехтування принципом поділу влади можуть призвести до змін у політичному режимі в бік авторитаризму.

Ключові слова: політичний режим, демократія, авторитаризм, права людини, Турецька Республіка.

Статья посвящена теоретическому анализу современного состояния политического режима Турецкой Республики. Несмотря на закрепление в ее Конституции широкого круга прав и свобод граждан, демократических фундаментальных принципов, присоединение государства к множеству международно-правовых актов, ситуация с методами и средствами осуществления власти остается напряженной, вызывает критику международных институтов. А увеличение проблем с правами человека, политической оппозиции, средств массовой информации в Турции, пренебрежение принципом разделения власти могут привести к изменениям в политическом режиме в сторону авторитаризма.

Ключевые слова: политический режим, демократия, авторитаризм, права человека, Турецкая Республика.

The article is devoted to theoretical analysis of the current state of the political regime of the Republic of Turkey. Despite of the consolidation of a wide range of human rights and freedoms, democratic fundamental principles in the constitution, the accession of the state to a multitude of international legal acts, the situation with the methods and means of exercising of power remains tense, causes criticism of international institutions. But the increase in the problems of human rights, political opposition, media in Turkey, neglect of the principle of separation of powers can lead to changes in the political regime in the authoritarianism direction.

Key words: political regime, democracy, authoritarianism, human rights, Turkish Republic.

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні відчутно зростає інтерес до вивчення держави й права Туреччини – країни, яка є нашим морським сусідом, відіграє роль «чорноморського жандарма», а головне – перебуває в процесі значних трансформацій у політичній, економічній, соціокультурній та інших сферах суспільного життя. Вивчення відповідного досвіду є надзвичайно важливим і корисним для України, що зумовлюється нагальними й надзвичайно складними завданнями, які доводиться вирішувати сьогодні: реформуванням правової та політичної

систем, реалізацією курсу на євроінтеграцію тощо. Туреччина демонструє різний досвід у зазначених питаннях, проте саме вивчення її політичного режиму крізь призму подій останніх років, коли відбуваються кардинальні зміни як у правовій, так і в політичній сферах, має вагоме значення. Тим паче, що у вітчизняній науці вивченню політичного режиму та загалом політико-правовим проблемам Туреччини присвячена лише одна дисертаційна робота історика права О.П. Міщенко, проте й вона охоплює період до 1945 р. [1].